

A kapu keresztgerendájára kerül a galambbúg. A székelyek általában nem tartanak galambot, mégis, a galambdúc ott van minden kapun, anélkül nem is székelykapu a székelykapu. A galambbúgnak tehát nincs funkcionális szerepe, természetesen ez is jelkép. Mégpedig a *családi béke* szimbóluma. A galambdúcot – az időjárás viszontagságai ellen védő – kétoldalt kontyolt, *zsindeyes tető* fedi. A zsendely vagyis a „facserép” is többnyire a kapuépítő mester munkája, bár voltak, akik Zetelakán a zsendelykészítő üzemben vásárolták meg azt.

A galambbúg alatti terület pedig az üzenet helye. Ide többnyire valamiféle jelmondatot vésetnek, olyant, amit a kapu állíttatói vallanak. A feliratok leginkább a székely vendégszeretetet tükrözik, azt jelzik, hogy a kapu nem kizár, hanem beenged: *Térj be hozzánk vándor, ha erre visz utad, ha jó a szándékod, itt szeretet fogad. Vagy: Vándor, ha elfáradsz az élet útjain, bizalommal térj be e kapu alatt, mert e kapu gazdája szeretettel fogad.* Persze a nem tisztességes ember ne számítson semmi jóra: *Jámbor ember e kapu gazdája, de a belépő gonoszt furkósbottal várja.* Am az üzenet tárgya lehet messzire mutat is: *Házad lehet sok, hazád csak egy.* Megható szépségűek ezek az őszinte, naiv mondatok. Szépségüket a mögöttük lévő igaz emberi érzések adják. A felirat két végén többnyire faragott galambok néznek egymással szembe.

Máréfalván él Kovács Piroska, akit annyira elbűvölt falujának székelykapu-kultúrája, hogy könyvet is írt erről a csodálatos építményről.

Hozzáértő ember a kapura pillantva azt is meg tudja állapítani, hogy Székelyföld melyik részén állították azt. A *háromszéki kapuk monumentálisabbak*, jellemző rájuk a *dupla galambbúg* és a *tükör áttört, körmotívumos faragása*. Az *udvarhelyszéki kapukon általában több inda indul ki a virágcserepből*, s többnyire *sűrűbb mintával* van telefaragva is. A gyergyói kapuk szélesebbek, s inkább fenyőfából készülnek.

A kapu *felállítása* nehéz művelet. Az ácsmester irányításával negyven, ötven ember, a kontyfát megragadva, *kézi erővel* fokozatosan emeli fel a tizenöt-húszt mázsa súlyú szerkezetet. Egy-egy fázisnál kitémasztják a kaput, majd új fogást vesznek. Amikor a kapu belecusszan a kiásott árkokba, pontosan függőleges helyzetbe állítják, lécekkal, deszkákkal kikötik, hogy ne inogjon, majd kövekkel *kiekelik* az oszlopokat a gödörben, végül földdel töltik fel a gödröt. Összegyűlik a falu népe, *megcsodálják, megtapogatják.* Általában mindenkinek tetszik. S, valljuk be, nekünk is nagyon tetszik, hogy ez így van. Mai világunkban kész csoda, hogy fennmaradt a székelykapu-állítás divatja. Példa ez számunkra. Egy népcsoport ragaszkodása szülőföldjéhez és ősi kultúrájához. Üzenet ez a magyarságnak, de Európa népeinek is a múlt megőrzéséről, a hagyomány megtartó erejéről.

Romhányi András

János Anna emlékezete

1969-ben, Lészpeden, a Szent Anna napi búcsú miséjén csodálkoztam rá. Álltunk a kendezőkkel, servetekkel (színes vászon szőtteskendőkkel), virágfüzérekkel felékesített fenyőfák között, a templom kertjében. A szabadtéri oltárnál négy pap misézett. A végtelen hosszúságúnak tűnő, román nyelvű prédikáció alatt a sokaság színpompás látványában gyönyörködtem. Az asszonyok hímes ingei, katrincái, színes fejkendői, a férfiak piros gyapjú- vagy bőrvélvel leszorított hófehér vászon öltözete festői képet nyújtott. Időnként rázendített a fiatalokból álló kórus. Harmónium kísérettel, négy szólamban fújták a román és a latin énekeket. Amikor a szertartás véget ért, váratlanul egy csoport asszony az oltár közelében magyarul kezdett énekelni.

– Ez a Szent Anna éneke – súgta a háziasszonyom. Ezt minden esztendőben, Szent Annakor elfűjják.

Közelebb furakodtam az éneklőkhöz. Egy gyönyörű asszony állt a csoport közepén, szemét félig lehunyta, torká-

János Anna (Lészped, 1987.)

ból édes, meleg hang áradt, mintha nem is énekelt, hanem fuvolázott volna. Az ének rövid volt, a szentmise véget ért. Az asszonyt szem elől tévesztettem a tömegben.

– Ki volt az asszony, aki olyan gyönyörűen énekelt? – kérdeztem vendéglátómat.

– Demeter Antiné, Jánó Anna. Ő nagy szentes asszon, gerléni! – volt a válasz.

Néhány nap múlva felkerestem. Nagy szomorúságban találtam. Leánya elhagyta a férjét, ezért a pap az egész családtól, még a rokonoktól is megtagadta az oltári szentség kiszolgálását. Nem volt kedve az énekléshez, de aztán erőt vett magán. Szorosan magához ölelte kis unokáját, Mária Magdalénát, s gyengéden ringatgatva, sorra mondta magnetofonomra a szebbnél szebb középkori imádságokat. Beszélt a csíksomlyói Szűzanya csodáiról, sorra kerültek a házi kigyókról, a lüdercekről szóló hiedelemmondák, a faluban élő vagy élt halottlátók dolgai. Végül, kérés nélkül is énekelni kezdett. Sorban felhangzott a Három árva, a Molnár Anna, a Nagy hegyi tolvaj, a török rabságba esett testvérek balladája. Míg hallgattam, szívem, elmém háborgott. Ők ne lennének magyarok? Egyetlen ilyen egyszerű asszony, aki még iskolába se járhatott, évezredek magyar kutúráját őrzi. Tőlük tiltanak minket itt és ott-hon?

Jánó Anna nagy tudású, szép beszédű, imádságos, tisztaéletű, családszerető, küllemében is gyönyörű asszony volt. 1926. május 7-én született Moldvában, a Bákó megyei Lészpeddel szomszédos Gerlénben. Felfedezője az 1950-es években, a faluban tanító Kallós Zoltán volt. Összegyűjtötte népdalait, imáit, meséit, s felhívta a magyarországi szakemberek figyelmét a kivételesen nagy formátumú asszony és népművész személyére. Így jutott el először Budapestre, ahol énekelt Kodály Zoltánnak is. Számos felvételt készítettek vele a Magyar Tudományos Akadémia munkatársai is. Csodálatos hangja olykor-olykor felhangzik a Magyar Rádió Népzenei műsoraiban is. Népzenei tankönyvek, hangkazetták őrzik énekeit, s fiatalok sokasága tanulja Jánó Annától, hogyan kell magyar népdalt énekelni. 2002-ben, Budapesten, megkapta a legnagyobb népművészeknek járó kitüntetését, a Népművészet Mestere címet. Sajnos, nagyon későn, nem sokáig örülhetett neki. 2003 decemberében meghalt. Isten nyugosztalja! Ékessége volt a magyar népnek.

Kóka Rozália

Jánó Anna:

A lüdercszerető

Vót egyszer egy leján, s járt egy legén hezza. A leján nagyon szerette a legént, de elég a neki, hogy egy nap meghalt a fiú. Meghalt, a leján erőst búsulta, nem tudta elfelejteni. Minden este síratta, s minden este rikolytotta. Néhán hétig minden este síratta, s minden este rikolytotta, s az osztá egy este kezdett járn guzsalyasba hejzá. Hajnalig örökkéig ott vót. Ő úgy örvendett a leján, hogy reggelig font. A legén, a szereteje ott vót, örökkéig, mindennap. A leján másnap dicsekedett:

– Az este es hejzám járt!

Csak azt mondják a leányok:

– Hát hogy lett lenne nálad, mikor meg van halva? Az valami tisztátalany, valami lüderc kell, legyen!

– Nem, s nincs meghalva! Idejő minden este – erősítette a leján.

Az a lüderc alyan, hogy elveszi az embernek az eszit. A tud gondolkodni. Eljő annak a ké-pibe, akiétt esdődnék.

Azt mondja egy öregasszon:

– Tudod-e, mit csinálj? Magad este ülj le fonni, ahogy bélépik a házba, s amíg szépecskén elmenyen, addig fonj, meg ne nyugudj, csak egyet fonj! Kösd a kabátjához a szálot, csapjad a szálot vélle, hogy lásd meg, merre menyen. Reggel menj el a szálon, hogy lásd meg, kicsada, s miféle jő hezzád a legén képibe?